

niş gösterebildi. Bu işgal Kosova ovasını ve vilâyetini Osmanlı Devleti'nden kesin olarak ayırdı.

30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Kosova vilâyeti Sırbistan'a terkedildiği sırada nüfusun çoğunluğunu Üsküp sancağının güneydoğu yönünde müslüman Türkler ve Bulgarlar, Yenipazar tarafında Arnavut ve Boşnaklar, Taşlıca sancağında tamamen Boşnaklar, Prizren, İpek ve Priştine sancakları ile Üsküp sancağının kuzey ve batı taraflarında ise Arnavutlar teşkil ediyordu. Müslümanlardan başka Slav ırkından olan Sırp ve Bulgarlar Ortodoks, bir kısım Arnavutlar ise Katolik ve Ortodoks idiler. Vilâyet dahilinde, Osmanlı Devleti zamanında resmî nüfus sayımı olmamakla birlikte 1 milyon kadar nüfus bulunduğu ve bunun dörtte üçünün müslüman olduğu tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr, 4, 9, 16, 133, 234; BA, *Vuçitern Livası Mirlivâ Hasları Defteri*, nr. 23; *Kosova Vilâyeti Maarifi Hakkında Bir Lâyihâ*, İÜ Ktp., nr. 4331; *Âşıkpaşazâde, Târih*, s. 62, 63, 74, 134; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âli-Osmân*, s. 25; Neşri, *Cihannümâ* (Taeschner), s. 70, 82, 139-141, 174; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*, İstanbul 1279, I, 113, 117, 122; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli-Osmân*, s. 12, 41; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 4966, vr. 88^a vd.; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 550 vd.; Hezârîfen, *Tel-hîsü'l-beyân*, vr. 57^a-58^b; Naîmâ, *Târih*, IV, 126-153, 251; Râşid, *Târih*, II, 94-95; Hammer (Atâ Bey), II, 112, 237, 251-255; *Kosova Vilâyeti Sal-nâmesi*, sene: 1296, 1300, 1302, 1305, 1311, 1314, 1318; G. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, Paris 1903, IV, 183; Lutfi, *Târih*, I, 259-262; II, 38; III, 180-202; Manastırlı İsmail Hakkı, *Kosova Sahrası Mev'izası*, Selânik 1328; Boucabeille, *La guerre turco-balkanique 1912-1913*, Paris 1913, s. 101 vd.; K. Kostić, *Naši Novi Gradovi na Jugu*, Beograd 1922, tür.yer.; N. Iorga, *Histoire des états balcanique jusqu'à 1924*, Paris 1925, tür.yer.; Halil Sedes, *Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilâlleri*, İstanbul 1946, Ks. 1, s. 179; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 256, 260,

413, 417-427, 435-439, 446-450; II, 13-15; Hüseyin Şevket, *Kosova Sahrası*, Selânik 1372; Selami Fulaha, *Lufta Shqiptaro-Turke në Shekullin XV-Burime Osmane*, Tiranë 1968, tür.yer.; a.mlf., *Qëndresa e Popullit Shqiptar Kundër Sundimit Osman nga Shekulli XVI Deri në Filim të Shekullit XVIII (Dokumente Osmane)*, Tiranë 1978, tür.yer.; P. Thëngjilli, *Kryengritjet Popullore në Vitet 30 të Shekullit XIX (Dokumente Osmane)*, Tiranë 1978, tür.yer.; Kristaq Prifti, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në Dokumentet Osmane 1878-1991*, Tiranë 1978, s. 3-15, 17-272; Skender Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në Dokumente Angleze: The Albanian League of Prizren in the English Documents*, Prishtinë 1978, tür.yer.; a.mlf., *Shqiptarët dhe Serbët në Kosovë*, Prishtinë 1991, s. 9-145; a.mlf., "Roli i Shqiptarëve në Krijimin e Perandorisë Osmane", *Vjetar*, Prishtinë 2001, s. 13-38; a.mlf., "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kosova Eyaletinin İktisadi Durumu", *POF*, XXX (1980), s. 369-379; Aleks Buda v.dğr., *Historia e Popullit Shqiptar I-II*, Prishtinë 1979, tür.yer.; Kristo Frashëri, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit 1878-1991*, Tiranë 1979, s. 91-238; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1980-1990*, Ankara 1991, II, 236 vd.; Muhamet Pirraku, *Ripushtimi Jugosllav i Kosovës 1945*, Prishtinë 1992, s. 11-185; *Birinci Kosova Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara 1992; Muhammed Aruçi, "Eski Yugoslavya-II", *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, İstanbul 1998 (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler), s. 171-196; Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin* (trc. Özden Arıkan), İstanbul 1999; Abdullah A. Bytyçi, *Terrori Shtetëror dhe Gjenocidi Serbo-Malazias në Kosovë 1878-1991*, Prishtinë 2001, tür.yer.; Hakif Bajrami, *Kosova-njëzetë shekuj të identitetit të saj*, Prishtinë 2001, s. 13-74; *Muâhedât Mecmuası*, IV, İstanbul 1298, s. 183-194; V (1298), s. 126; Ubeydullah Es'ad, "İstanbul'dan Meşhed-i Hudâvendigâr'a", *Resimli Kitap*, V/30, İstanbul 1327, s. 511-533; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3746-3748; VI. Çorović, "Kosovo", *Narodna Enciklopedija Srpsko-Hrvatsko-Slovenačka*, Zagreb 1926, II, 433 vd.; V. Radovanović, "Kosovo Polje", a.e., II, 434-438; M. Münir Aktepe, "Kosova", *İA*, VI, 869-876; a.mlf., "Koşova", *EP* (Fr.), V, 273-275; Kosovka Ristić, "Kosovo", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1962, V, 334-335; Mihailo Dinić, "Kosovska Bitka", a.e., V, 335-337.

✎ MÜNİR AKTEPE

Osmanlı Dönemi Sonrası (1913-2002).
I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Krallık Yugoslavyası döneminde Kosova'nın sosyal ve etnik yapısında değişimler oldu. 1919-1941 yılları arasında Kosova'daki müslümanların büyük bir kısmı göç ettirildi. Aynı dönemde Kosova'da kolonizasyon programı da uygulandı ve çeşitli bölgelerden hıristiyan halk buraya yerleştirildi. Özellikle kuzeyden Toplica, Lika ve Jupa'dan Ortodoks Sırlar, hatta Katolik Hırvat ve Slovenler Kosova'ya getirildi. Kosova'daki Mitrovica şehrinde Mihajlo Keserović başkanlığında olağan üstü komiserlik ilân edildi. 10 Mart 1920 tarihine kadar Arnavut halkını silâhsızlandırma kanunu çıkarılıp Sırbistan'daki Niş ve Kruşevac şehirlerinde toplama kampları hazırlandı. Buna karşı Hasan Prishtina, Bajram Curri ve Azem Bejta liderliğindeki silâhlı mücadele devam ederken siyasi açıdan da Bashkimi ve Komiteti i Kosovës adıyla bilinen iki siyasi parti çalışmaktaydı. Bashkimi, 1921 yılına kadar Üsküp'te Necip Bey Draga başkanlığında ve 1921-1944 tarihleri arasında Ferhat Draga başkanlığında yönetilmiştir. Komiteti i Kosovës ise Hoxha Kadri Prishtina başkanlığında İşkodra'da faaliyetini sürdürmekteydi (1918-1941). 1938'de Krallık Yugoslavyası ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Yugoslavya-Türkiye Konvansiyonu'na göre 1938-1944 yılları arasında Türkler, Arnavutlar ve diğer müslüman unsurlar arasında Kosova'dan Türkiye'ye büyük bir göç hareketi başlatıldı (Bajrami, *Kosova-njëzetë shekuj të identitetit të saj*, s. 66).

II. Dünya Savaşı esnasında 1941'de Kosova'nın büyük bir kısmı, dönemin faşist İtalyası ile iş birliği içerisinde olan Arnavutluk'a ilhak edildi. Mitrovica, Podujeva, Vushtrria ve Tregu i Ri bölgeleri Hitler Almanyası tarafından işgal edilip Almanyaya iş birlikçisi olan Nedić'in idaresindeki Sırbistan'a verildi. Kaçanik, Vitia, Preşova, Üsküp, Kumanova ve Gilan'ın bir kısmı Bulgaristan'a katıldı. Savaşın sona Tito liderliğinde kurulan yeni idare Kosova'daki müslüman gruplar için ümit verici olmadı. Yugoslavya Komünist Partisi nezdinde fazla üyesi bulunmayan müslümanlara savaş döneminde düşmanla iş birliği ve savaş zengini gibi suçlar yüklenip aydın kesimin büyük bir kısmı yargılandı. 1945 yılının Şubat ayında Sırp Devleti Kosova'da olağan üstü hal ilân etti. Aynı yılın temmuz ayında Yugoslavya Devleti tarafından Prizren'de tertiplenen bir toplantıda Kosova'ya Sırbistan Cumhuriyeti sınırları

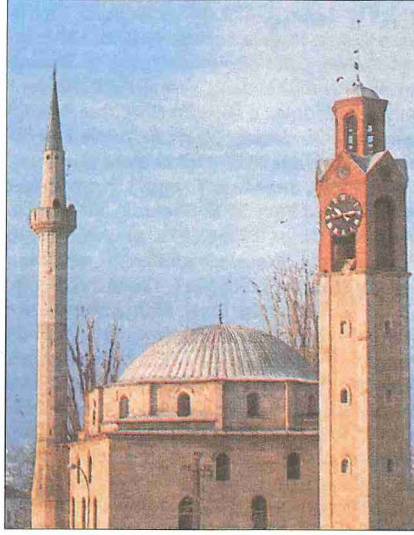

15 Ocak 1999'da Reçak'taki (Kosova) katliamdan sonra kılınan toplu cenaze namazı

içerisinde özerlik tanınarak günümüzdeki Kosova sınırları çizildi.

Osmanlı döneminde merkezi Üsküp olan Kosova vilâyetinin büyük bir kısmı Makedonya, Karadağ ve Sırbistan cumhuriyetleri içinde kaldı. 1953'te Split'te (Hırvatistan) Josip Broz Tito ile M. Fuad Köprülü arasında imzalanan Yugoslavya -Türkiye Centilmen Antlaşması Kosova'dan Türkiye'ye Arnavutlar'ın, Türkler'in ve diğer müslümanların göçlerini hızlandırdı. 1953 -1967 yılları arasında Kosovalı tarihçilerin verdiği bilgilere göre Anadoluya 412.000 kişi göç etti. Bunun ardından 1968'de Priştine'de Kosova Öğrenci Gençlik Birliği (Rinia Studentore e Kosovës) hareketine geçerek Yugoslavya sınırları içerisinde kalmak üzere Kosova Cumhuriyeti ilân edilmesi talebinde bulundu. Sırp millî gücünün temsilcisi Aleksandar Ranković ve arkadaşlarının Tito'nun müdahalesiyle siyasî arenadan çekilmesi sonucunda 1974'te Kosova ilk olarak kendi anayasasına kavuştu. Söz konusu anayasa Kosova'ya cumhuriyet statüsü vermedi, ancak Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyet ve Vovodina Özerk Bölgesi ile beraber sekiz birim olarak Yugoslavya Federasyonu'nda aynı temsil haklarına kavuşturdu. 1981'de Priştine'deki Priştine Üniversitesi öğrencileri Kosova Cumhuriyeti talebiyle sokaklara döküldü. Böylece 1981-1989 yılları arasında Kosova'da siyasî istikrarsızlık hâkim oldu. Bu durumun Yugoslavya'nın dağılmasına öncülük ettiği ileri sürülmektedir.

Kosova'nın merkezi Priştine'deki Fâthî Camii ve saat kulesi

1980'de Tito'nun ölümünden sonra Sırbistan Cumhuriyeti iktidarı Slobodan Milošević önderliğindeki Sırp milliyetçilerin eline geçince federal mecliste "Kosova hakkında Yugoslavya politikası" onayı alınıp Kosova halkına baskı uygulanmaya başlandı. Büyük Sırbistan ideali çerçevesinde 28 Mart 1989'da Kosova'nın özerkliği kaldırıldı ve baskılar çoğaldı. 1990 yılının Temmuz ayında Kosova Sırbistan tarafından işgal edilip bütün devlet müesseseleri lağvedildi. 2 Temmuz 1990'da dağıtılan Kosova Meclisi milletvekilleri Kosova'nın Anayasal Bağımsızlık Deklarasyonu'nu yayımladılar. Ardından 7 Eylül 1990'da Kosova Millet Meclisi tarafından Kosova Cumhuriyeti anayasası ilân edildi. 26-30 Eylül 1991 tarihlerinde Kosova'nın bağımsızlığı için referandum düzenlendi ve halk bu referandumda bağımsız bir Kosova için "evet" oyu kullandı. Dönemin Kosova hükümeti, Ocak 1992'de Badinter Komisyonu'na bağımsızlık ve Yugoslavya'dan ayrılma talebini ilettiler. 24 Mayıs 1992'de ilk olarak Kosova'da çok partili parlamento ve başkanlık seçimleri yapıldı; İbrahim Rugova başkan olarak seçildi; Kosova Millet Meclisi 130 milletvekilinden oluşturuldu. İkinci seçim 22 Mart 1998'de gerçekleşti ve yine aynı kişi Kosova başkanı seçildi.

1 Ekim 1997 tarihinden itibaren Kosova Üniversitesi öğrencilerinin başlattığı ayaklanmalar sonucunda Kosova halkı da genel protestolara kalkıştı. Ardından 27

Kasım 1997'de Adem Jashari kumandasında ilk olarak Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kuruldu. Uluslararası çapta Kosova'nın bağımsızlığı, kurtuluşu ve Avrupa demokrasisinin geliştirilmesi için açık toplum idealiyle silâhlı mücadeleye girdiğini ilân eden Kosova Kurtuluş Ordusu hem Kosova halkından hem de uluslararası toplumdaki destek gördü. Sırp güçleri tarafından gerçekleştirilen 15 Ocak 1999'daki Reçak (Kosova) katliamının ardından Başkan İbrahim Rugova'nın ılımlı siyaseti artık Kosova için yetersiz görülmeye başlandı. Kosova ile Sırbistan temsilcileri arasında Avrupa Birliği nezdinde 1999 yılının Şubat ve Mart aylarındaki Rambuye ve Paris görüşmeleri Sırp yetkililerin çekilmesi sebebiyle başarılı olmadı. 19 Mart 1999'da Kosova'daki Avrupa Birliği gözlemcileri (OSCE) tamamen Makedonya'ya çekildiler ve bu tarihten itibaren Sırp ordusu, polis güçleri ve Sırp paramiliterler Kosova'nın hemen her yerinde savaş durumu ilân ettiler. Bir ay zarfında Kosova'dan Makedonya'ya, Arnavutluk, Karadağ ve Türkiye'ye 900.000'i aşkın Arnavut ve diğer müslümanlar göç ettirildi. Kosova sınırları içerisinde Sırp güçleri tarafından terör hareketleri başlatıldı. 24 Mart 1999'da NATO güçleri Yugoslavya'ya karşı askerî harekâta girişti.

NATO güçlerinin Yugoslavya'ya karşı yürüttüğü üç aylık askerî harekât sonucunda 10 Haziran 1999 tarihinde NATO güçleriyle Sırp ordusu arasında Kumana Antlaşması imzalandı ve Birleşmiş Milletler'in kararıyla (nr. 1244) Kosova'nın sivil idaresi Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Teşkilâtı'na (AGİT), askerî idare ise NATO kuruluşu olan KFOR'a bırakıldı, Sırp güçleri Sırbistan'a çekildi. Eylül 1999'daki KFOR kumandanı Jackson ve Kosova Kurtuluş Ordusu Ge-

Priştine'de Süfî Sinan Paşa Camii - Kosova

İstog'da (Kosova) Nisan 1999'da Sırp tarafından tahrip edilen bir cami

nelkurmay Başkanı Agim Çeku arasında varılan anlaşmaya göre Kosova Kurtuluş Ordusu lağvedilip Kosova Muhafız Birliği (TMK) adı altında resmîleştirildi. Kosova'nın geçici mahallî hükümeti Hashim Thaçi başkanlığında kuruldu. Ocak 2000'de Avrupa Birliği tarafından Kosova için kurulan Kosova'da Birleşmiş Milletler Muvakkat Sivil Yönetimi (UNMIK) hükümeti başkanı Bernard Kuşner hem bu mahallî hükümeti hem de müesseselerini lağvetti ve bütün yetkiler Kosova'da Birleşmiş Milletler Muvakkat Sivil Yönetimi hükümetine bırakıldı. 28 Ekim 2000'de Kosova'da Birleşmiş Milletler Muvakkat Sivil Yönetimi tarafından Kosova'da ilk olarak belediye seçimleri düzenlendi. 17 Kasım 2001'de parlamento seçimleri yapıldı, her iki seçimde de İbrahim Rugova'nın başkanlığındaki Kosova Demokrat Birliği (LDK) galip geldi, İbrahim Rugova yeniden Kosova başkanı seçildi.

Günümüzde Balkan yarımadasının ortasında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan Kosova'nın yüzölçümü 10.877 km² olup başşehri Priştine'dir (Prishtinë). Kuzeydoğu ve doğusunda Sırbistan, kuzeybatısında Sancak, batıda Karadağ ve Arnavutluk, güneyde Makedonya ile sınırlanmaktadır. 2.500.000'e yakın nüfusu olan Kosova halkının çoğunluğunu Arnavutlar oluşturur. Arnavutlar'ı Sırp lar ve Türkler takip eder; ayrıca Boşnak, Hırvat

1999 savaşında Gjakova'da (Kosova) Sırp lar tarafından tahrip edilen tarihî Hadum Camii'nin son cemaat yeri

ve Rom (Çingene) milletleri de vardır. Avrupa'da maden zenginliğiyle meşhur olan Kosova, Tito Yugoslavyası döneminde linyit kömürü ile Yugoslavya'nın % 58 rezervlerini temin etmekteydi. Kurşun, çinko, nikel, gümüş, altın yatakları yanında galium, germanium, talium, demir, baktır, mangan gibi maden zenginlikleri de mevcuttur. En meşhur maden ocakları Trepa, Tregu i Vjetër, Novobërdo ve Ajvali'dir.

Kosova'da hem Osmanlı döneminde hem Osmanlı sonrası dönemde yaptırılmış İslâm tarihi ve vakıf sanat eserleri mevcuttur. Osmanlı dönemine ait tesbit edilebilen vakıf eserlerinin sayısı 359'dur (Yüksel, s. 45). Bu eserlerin dağılımı şöyledir: 215 cami ve mescid, on beş medrese, yirmi altı mektep, yirmi dört tekke, kırk iki han, dokuz hamam, on bir köprü, dokuz türbe, iki imaret, bir kale, bir çeşme, dört saat kulesi. Söz konusu yapılar uzun zaman bir onarım görmediğinden bakımsızdır ve savaştan önce sine kadar (1998) yetmişten fazlası gelebilmiştir. Savaş esnasında bu tür eserlerin büyük bir kısmı sistematik bir şekilde Sırp lar tarafından tahrip edilmiştir. Kosova Diyanet İşleri Başkanlığı'nın verdiği bilgilere göre savaş sırasında 218 cami, dört medrese, üç tekke, bir hamam ve yetmiş beş dükkân yakılmış veya yıktırılmıştır. Bunların içinde Priştine'deki Ramazaniye Camii (1470), İpek'teki Çarşı Camii (1470), Defterdar Mehmed Efendi Camii (1570), Kurşunlu Cami (1577), İpek'teki şehir hamamı ve eski Osmanlı Çarşısı, Gjakova'daki Hadum Camii ve Kütüphanesi (1592) gibi vakıf eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Milovan Obradović, *Agrarna Reforma i Kolonizacija na Kosovu (1918-1941)*, Priştina 1981, tür.yer.; Skender Rizaj, *Shqiptarët dhe Serbët në Kosovë*, Prishtinë 1991, s. 9-145; Muhammet Pirraku, *Ripushtimi Jugosllav i Kosovës 1945*, Prishtinë 1992, s. 11-185; Aydın Yüksel, "Kosova'da Türk Eserleri", *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 45; Lefter Nasi, *Ripushtimi i Kosovës (Shtator 1944-Korrik 1945)*, Tiranë 1994, tür.yer.; Hakif Bajrami, *Dëbimi dhe Shpërngulja e Shqiptarëve në Turqi (Dokumente)*, Prishtinë 1996, tür.yer.; a.mlf., *Kosova-njëzetë shekuj të identitetit të saj*, Prishtinë 2001, s. 59-149; Muhammed Aruçi, "Eski Yugoslavya-II", *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, İstanbul 1998 (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler), s. 171-196; Mehmet İbrahimgil, "Eski Yugoslavya-I", a.e., s. 153-168; Harrilla Kola, *Genocidi Serb Ndaj Shqiptarëve në Viset e Tyre Etnike në Jugosllavi 1941-1967*, Tiranë 2000, tür.yer.; Jusuf Osmani, *Kolonizimi Serb i Kosovës*, Prishtinë 2000, s. 24-97; Sabri Bajgora v.dğr., *Barbaria Serbe ndaj Monumenteve Islame në Kosovë (Shkurt'98-Qershor'99)*, Prishtinë 2000, s. 5-312; Abdullah A. Bytyçi, *Terrori Shtetëror dhe Genocidi Serbo-Malazias në Kosovë 1878-1991*, Prishtinë 2001, s. 51-166; Blerim Shala, *Vitet e Kosovës 1998-1999*, Prishtinë 2001, tür.yer.; İljaz Rexha, "Slavizimi i Onomastikës së Vendbanimeve Mesjetare Arbane në Arealin e Dukagjinit (Sipas Defterëve Osmane)", *Vjetar*, Prishtinë 2001, s. 39-98; Gazmend Zajmi, "Historical Continuity of the Question of Kosova", *Kosova*, sy. 1, Tiranë 1993, s. 15-18; Hivzi İslami, "Kosova's Demographic Ethnic Reality and the Targets of Serbian Hegemony", a.e., sy. 1 (1993), s. 29-34; Zahir Shtylla, "The Forced Deportation of Albanians from Kosova and Other Territories Between the Two World Wars (1919-1941)", a.e., sy. 3 (1994), s. 19-22; Ali Hadri, "The Albanian League of Prizren (1878-1881)", a.e., sy. 5 (1995), s. 7-9; Esat Stavileci, "The Projection of the Independence of Kosova", *Kosova Law Review*, 1/1, Prishtinë 1996, s. 19-40; Kosovka Ristić, "Kosovo", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1962, V, 334-335; "Kosova", *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 534-541; "Kosovska Bitka", *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996, I, 627; "Kosova", *Fjalor Enciklopedik*, Tiranë 2002, s. 387-389.

MUHAMMED ARUÇI

KOSOVA SAVAŞLARI

Türkler'in

Balkanlar'da hâkimiyetini sağlayan, ilki 791 (1389), diğeri 852'de (1448) yapılan iki savaş.

Çirmen savaşıyla (1371) Balkanlar'a doğru ilerlemeye başlayan Osmanlılar'ın bu kesimde XX. yüzyılın başlarına kadar sürecek olan hâkimiyetlerinin iki önemli dönüm noktasını oluşturan bu savaşlar aynı yerde yapıldığı için kaynaklarda I ve

Priştine'de Sultan Murad (Çarşı) Camii – Kosova

